

ETİBAR ƏBİLOV

1970 -ci ildə atam Rəsul Rzanın sarı cildli,o vaxt üçün (elə indinin özündə də) çox nəfis tərtibatlı "Vaxt var ikən" kitabını almışdı. O kitabı alandan iki-üç gün sonra ,axşam,hava qaralanda, bütün ailəmizin əyləşdiyi iri stolun arxasında atam bizə- yəni ailə üzvlərimizə,həmin kitabdan, şəxsən mənim üçün çox kədərli olan şeirlər oxuyur:

ANA QAZ

Qazın yeddi balası vardı,
Qonaq gəldi,
Ev yiyəsi birini kəsdi,
Dedi:altısı qalar,bəsdir.
Gecə bala qaz,
Boynunda qıpqırmızı lent,
Girdi ana qazın yuxusuna.

Dəli bir külək əsdi,
Bir bala düşdü su quyusuna.
Beşi qaldı.
Səhər ikisini qonşu satın aldı.
Qonşunun arvadı dedi:
-İti bıçaq götür, a kişi,
Yazığı incitmə,çığırtma,
Ocağı gur qaladı,
Günortaya hazır oldu çığırtma.

Ev yiyəsi bala qazın
birini də kəsdi.
Dedi: ikisi qalır,bəsdir,
İkidən birini tülkü apardı
Qaldı biri,
Onu da it boğdu diri-diri...

Günlər keçdi,
Hava dəyişdi,
Qaz yenə yumurtladı.
Bir, iki, beş.
Ev sahibi gözəldi
Ana qaz kürt düşsün deyə.
Qaz bir gün sındırdı yumurtaları.
İçdi ağını da, sarısını da,
Yandırdı-yaxdı
Ev sahibini də, qarısını da.

Dedilər: mərdimazar,yaramaz!
Nankor qaz,nanəcib qaz!
Yaxşı ki, adam dili bilmirdi qaz.
Yoxsa ki, soruşardı:
Niyə nankor?
Yaramaz?

Balaları yox olandan bəri
gecələr tez-tez
qaz yuxudan ayıladı,
baxardı o yan-bu yana.
Bəlkə balasından biri qalıb
Bəlkə quyuya düşən diri qalıb.
Kim bilir,bəlkə
adam dili bilsəydi,
ömrü boyu
ağı deyərdi:
"Cücələr,ay cücələr,
Cücələr,ay cücələr!..".

Şeir mənə, 10 yaşlı uşağa kədərli nağıl təsiri bağışlayır. Amma bu şeirin nağıldan bir fərqi var idi; Nağıl (istər kədərli, istərsə də sonu xoşluqla bitən nağıllar) yaddaşda bir müddət qalır, sonra da unudulur. Unudulmasa da, zaman keçdikcə

Ancaq,xəbərin varmı
Həmişə bahar olmur.
Budaqlar yaşıl,
Çiçəklər qatar-qatar olmur.
Hava ilq olmur həmişə.
Gündüz göylər buludsuz,
Gecələr süd aydınlıq olmur həmişə.
Mən də baharı sevirəm,ancaq
Bahar dalınca qaçmamışam.
Burda qalmışam
Yazı da,payız da.
Dimdiyimlə düzəlib
Bu kiçik yuva da,
Bu saman suvağı da.
Mən dözmüşəm bu yerin
İstisinə,soyuğuna,
Dözmüşəm dənyoxuna,suyoxuna,
İndi hara,
Kimin qapısına gedim?
Susdu sərcə

evində olub... Mən özüm Rəsul müəllimi ilk dəfə evimizdə görmüşəm. Onu ilk gördüyümdə 4 yaşım olardı. Aran-saran yadıma gəlir. Elə o vaxtki uşaq təəssüratımla, necə var elə xatırlayıram. Tutqun idi, az danışırdı. Fikirliydi.. Hava qaralanda onun "QAZ- 21" "Volqa"sı ilə dəniz kənarına gəldik. Sahildən dənizin içərisinə doğru uzanan bir körpü var idi. Üstündə qatar relsləri olan körpünün uzunluğu bir kilometr olardı. Deyirdilər ki, həmin körpülümənə gəmilər yan alır. Onu da deyim ki, mən heç vaxt, bir dəfə olsun belə, həmin körpüyə yan alan heç bir gəmi görmədim. Atam əlimdən tutmuşdu. Yeri taxta döşəməli körpü ilə düz körpünün sonuna dədə getdik. Rəsul Rza

BÜTÜN ZAMANLARDA MÜASİR

ilk təəssürat dəyişir, adiləşir. Daha həmin nağılları üçüncü, ya dördüncü dəfə oxuyanda səni ilk oxunuşda olduğu kimi kədərləndirmir,yaxud əksinə, sevindirmir. Amma "Ana qaz" şeirinin uşaq vaxtı ruhumda yaratdığı kədərli ovqat bu gün də mənimlədir və bu yazını yazarkən, həmin şeiri allah bilir neçənci dəfə oxuduğuma baxmayaraq yenə də o uzaq uşaq illərimdə olduğu kimi kədərlənirəm,qəmlənirəm.

"Ana qaz" şeirindən sonra atam bizə "Qaranquş və sərcə" şeirini oxuyur:

Qaranquş qondu eyvanın
Düyün-düyün pərdəsinə:
--Cik-cik!
Bahar gəlib biz də gəlmişik.
Baxdı,bir yuva gördü.
--Cik-çik!
Kim var orda,çıxsın!
Biz gəlmişik.
Sərcə yuvadan çıxartdı başını:
-Kimdir qonaq?
Buyursun qapıda dayanmasın!
Qaranquş hövsələsiz qışqırdı:
-Ey,qulaq asın!
Biz qonaq deyilik
Kimdir orda,yubanmasın!
--Çik-çik!
Biz bu yuvanı bəyənmişik.
Sərcə əvvəl qulağına inanmadı.
Bəlkə pis eşitdim,dedi.
Bəlkə mətləbi qanmadım.
Yenə səs gəldi:
--Çik-çik!
Sən çıx get!
Biz gəlmişik!

Onda sərcə atılıb qabağa
Başladı quş dilində danışmağa:
-Görürəm sən böyüksən.
Kəfin də tək ulduzun dibindədir..
Bəlkə də möhürlü mənzil kağızı
Qanadının altında,
Frakının döş cibindədir.

Fikirli-fikirli,
Əlavə etdi:
Mən sözümdə dedim.
Bilmirəm, qaranquş utandımı, susdumu.
Yoxsa çəkilib bir tərəfə
Sərcənin dən dalınca
Yuvadan getməsinə pusdumu.
Ancaq sərcənin sözləri
Xoşuma gəldi mənim.
İnsan dili bilsəydi
Bir nəgmə də öyrədərdim ona:
"Könlümün sevgili məhəbbi mənim
Vətənimdir, vətənimdir, vətənim...".
Uşaq düşüncəmlə qaranquşun
ədəbahlığına, təkəbbürünə qəzəblənirəm, sərcənin ürəkdən tikan çıxaran cavabından təskinlik tapıram.
Amma atamın səsindəki hüznü
anlaya bilmirəm.Qaranquşla sərcənin
bu dialoqundan atam niyə görə belə pəjmürdə olub, niyə görə belə qəzəblənib?

Bir neçə gündən sonra yaxın kənddən gələn qohumumuz üçün də atam məhz həmin şeiri oxuyur.

Qohumumuz elə təxminən atam yaşındadır. Atam şeiri oxuyur, sonra oxuduqlarını izah edir:

-Rəsul Rza qaranquşun timsalında rusları (Azərbaycanı işğal etmiş Rusiyanı), sərcənin timsalında isə torpaqları rusiya tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycanlıları nəzərdə tutub... Rəsul Rza SSRİ-nin tərkibində olan bütün xalqların ön ağır faciəsindən bəhs edib bu şeirində...

Rəsul Rza mənim mənəvi dünyama ilk dəfə bu şəkildə daxil olub.

Atam Rəsul Rzanın ilk tədqiqatçılarından olub. O. Rəsul Rzanın yaradıcılığını tədqiq eləyib. Aralarında böyük yaş fərqi olmasına baxmayaraq Rəsul Rza ilə dostluq edib. Dəfələrlə Rəsul müəllimin

dediyim kimi fikirli idi. Elə bil dalğaların səsini dinləyirdi. Ay işığında bir müddət dənizə tamaşa etdilər. Sonra geri qayıtdılar. Sonra dəniz kənarında olan Binəyə baş çəktilər. Binədə yerli camaat mal-həyvan saxlayırdı. Qamışdan bir neçə alaçıq var idi. Maşın alaçıqlara yaxınlaşanda bir neçə it səs-səsə verib maşına tədof qaçdılar. İtlərin səs-küyünə alaçıqda olan bir neçə kişi, əllərində kerosin,neft lampası bayıra çıxdılar. İtləri sakitləşdirdilər. Alaçıq sahibləri atamın həmkindilləri idi. Atam Rəsul müəllimi və maşında olan digər qonaqları (onların kimliyini xatırlamıram) onlara təqdim etdi. Alaçıq sahibləri qonaqları alaçıqlardan birinə dövət etdilər. Neft lampasının işığını artırıdılar. Yerdə, həsirin üstündə əyləşdilər. Rəsul müəllim onlarla söhbət edirdi. Nəse suallar verirdi. Arada ələndəki bloknota nəse qeydlər edirdi. O da yadımdadır ki, Rəsul müəllimə, atama, digər qonaqlara və mənə mis camda qatıq verildər. Bir müddət orada qaldıq...

Rəsul Rzanın o vaxtki tutqunluğunun səbəbini bilmək üçün,atamın onun haqqında yazdığı "Xatirələr işığında" adlı xatirəsini bir daha oxuyuram. Və axtardığımı tapıram. 1964-cü ilin martında Rəsul Rza iki nəfər tanış il bizə gəlib.Cay içərkən ədəbiyyat və insan taleyi,insan ömrü və poeziya haqqında söhbət düşüb.O iki nəfər hansısa müəllifin yenice çap olunmuş hekayəsini bir neçə ay əvvəl intihar olmuş bir məşhur reissorun (Atam öz xatırlıridə yazmasa da söhbətin Lətif Səfərovdan getdiyi məlumdur) intiharı ilə əlaqələndiriblər.

Əvvəlki 6-cı səhifədə

Atam yazır ki: "Mövzu möhz bu məsələyə yönə-ləndə şairin elə bil nitqi kəsildi. Hiss edirdim ki, müzakirə ürəyincə deyir. Görünür, söhbətin kəsiləcəyini gözləyib susurdu. Lakin belə olmadı. Gümanlar, fərziyyələr çözləndi. İlk dəfə idi ki, onu belə hövsələsiz gördüm.

-Halına bu qədər həssas idinizsə, sağlığında qayğısını çəkəydiniz, fəlakətin qarşısını alaydınız.- deyib ayağa qalxdı, otaqda var gəl etdi. Rənginə baxdım, təşvişə düşdüm. Sən demə haqqında danışılan mərhum (Lətif Səfərov) onun dostu imiş. Şairin yoldaşları isə şübhəsiz qəsdən yox, sadəcə olaraq onun qızılgül ləçəyi kimi zərif təbiətini nəzərə almayıb, əsaslı-əsassız dəlillər gətirməklə səslerini ucaltmış və şairin kövrək qəlbinə incitmiş-dilər. Rəsul Pza qəhərlənmişdi, ancaq, biruzə vermirdi. Cöhrəsi rən-gdən-rəngə düşürdü. Pəncərə önün-dəki divana uzandı. "Volakardin", "Validol" verdim, çay istədi. Səfər dostları peşman-peşman ona baxırdı-lar. Kal səsle daş sükutu qırdılar,üzr istədilər. Başqalarına adi, bəlkə də təbii görünən bir söhbət şairin qəlbinə qırılmışdı. O, mərhum dostunun təəssübünü çəkirdi,həm də həyatsız-küsyüz...ancaq çilgim bir sükutla.Sonralar kitablarına daxil etdiyi məlum misralar,şübhəsiz,bu mənəvi ağrının ifadəsi idi:

Nə gərəkdir indi əlləməlik,
qəhmərlik, məzəmmət?
Nə gərəkdir doğruya bənzəyən
yalanlar?
Nə haqla gedənləri
Darıyır qalanlar?
Nə kimsəyə qadağandır bu yol,
Nə kimsəyə örnək.
Lakin
Fəlakət azalar yəqin,
Bağlı qalmasa ürək".

Demək Rəsul Rzanın o günkü tutqunluğu,yuxarıda xatırladığım o darıxdırıcı söhbətə görə imiş...

Mən Rəsul müəllimin şeirləri ilə sonralar tanış olacaqdım.Onun müdrik şeirlərinin təsirinə sonralar düşəcəkdim.

Onun şeirlərini mənə atam sonralar sevdircəkdi.Atamın qeyri- adı yaddaşı var idi.Yaddaşında o qədər şeirlər var idi ki...Tez- tez həmin şeirləri bizim üçün də söyləyirdi.

Bu şeirlərə heyran olmamaq,bu şeirlərə vurulmamaq qeyri- mümkün idi.İlahda ki,atamın səsinde.

Atam Rəsul müəllimin həm poeziyasına,həm də şəxsiyyətinə böyük hörmət bəsləyirdi.Ondan tez- tez məktublar və kitab bağlamaları alardı.Məktublarını da,kitablarını avtoqrafları da adətən yaşıl çərniilli avtoqələmlə yazardı.Atam onunla keçən əsrin 40- cı illərinin sonunda tanış olub.Bizim evə isə 50-ci illərdən sonra gəlməyə başlayıb. Sonralar onun gəlişləri mütamadi olub.Aralarında böyük yaş fərqi olmasına baxmayaraq dost olublar. Yuxarıda yazmışdım, Rəsul müəllimi ilk dəfə 4 yaşım olanda görmüşəm. Mən anadan olmamaşdan əvvəl,eyni zamanda körpə olarkən gəlişləri haqqındakı xatirələri isə atamdan,yaşca məndən böyük olan bibim oğlanlarından eşitmişəm.1960-cı ilin may ayında gəlişini evimizdə tez- tez xatırlayırdılar.Yaşlı qonşularımız da o gəlişi tez tez yada salardılar.Qonşumuz Əsgər dayı var idi.O mənə söhbət edirdi: "Bir dəfə qapınızda bir mikroavtobus dayandı.Bilirsən o maşında kimlər düşdü? Rəsul Rza, "Qaytar ana borcunu" yazan (Əli Kərim),Əliağa Kürçaylı.Bir də çavan bir oğlan düşdü.Sonradan bildik ki,o çavan oğlan Anar imiş...O biri adamları tanımadım".

Əsgər dayının tanımadığı adamlar Mikayıl

" BÜTÜN ZAMANLARDA MÜASİR "

Rzaquluzadə,Mirmehdi Seyidzadə,Ənvər Əlibəyli (Ənvər Əlibəyli o zaman Azərbaycan Teleradio komitəsinin sədr müavini işləyib.Mikroavtobus da həmin komitəyə məxsus imiş),Nəbi Xəzri və Qabil olub.

İki gün bizdə olublar.Gəlişlərinin ikinci günü Neftçaladakı Mədəniyyət sarayında Rəsul Rzanın 50 illik yubileyini keçiriblər.Rəsul Rza haqqında məruzəni atam edib.O əsrarəngiz günləri dediyim kimi evimizdə həmişə xoş bir ovqatla yad edirdilər. Axşam atam qonaqları üçün süfrə açıb. Özü də evdə yox, həyətimizdə. Mikayıl Rzaquluzadəni masabəyi seçiblər. Mikayıl Rzaquluzadə də şərt qoyub ki, hər kəs sağlığının sonunda hökmən bir şeirini deməlidir.Rəsul Rza rıqqət və kiffət dolu səsi ilə bu şeirini söyləyib:

Təbrizin yolları oyum- oyumdur,
Yanıqdağdan qalxan duman olaydım.
Həsret könuşlərdə ümid olmasam,
Heç olmasa zəif güman olaydım.

Atam Rəsul müəllim haqqında xatirələrini yazıb.Keçən əsrin 80-ci illərində çap etdirib.O vaxt hər şeyi yazmaq olmurdu.Hər hadisəni qələmə almaq məqbul sayılmırdı.Yaxçı ki,həmin yazmadıqları xatirələri atam bizə danışib.

Demək ziyafət bitir,süfrəyə çay gəlir.Çay içərkən atamın yaxın dostlarından olan (hətta ən yaxın dostlarından) Əli Kərim atama:

-Balıq kababı çox dadlı idi,amma heyf ki,duzsuz yedim- deyir.

Atam:

-Niyə ki,Əli,axı süfrədə duz var idi- deyib.

Əli Kərim:

-Duz Rəsul müəllimin qarşısında idi.Götürməyə ürək eləmədim -deyib.
Bu qədər həssas,incə münisibəti, hörməti olub Əli Kərimin Rəsul Rzaya.

Atam deyirdi səhər tezdən oyandım. Rəsul Rzanı həyətə gördüm.Qızılgül kollarına tamaşa edirdi.Salamlaşdım.

...-Sabahınız xeyir-deyə arxadan duru, aydın bir səs eşitdim. Bu Əli Kərim idi.

-Şair yatağan olmaz Əli- Rəsul Rza xoş ovqatla diillənir- Şair fikir sərəfədir,yuxu yox.

Əli Kərim yuyunub uzununu qurulayanda, Rəsul Rza qoşa ovcunu su ilə doldurub suyu Əli Kərimin başına çiləyir,sonra da onun yumşaq saçlarını bir- birinə qarışdırıb,gülə-gülə:

-Bax bu başqa məsələ,İndi gəl tut ağacını silkələyim,bu dadlı tutdan nuş et -deyir.

Rəsul Rza Əli Kərim yaradıcılığını yüksək qiymətləndirdi.Ona qayğı göstərirdi,böyük hörmət bəsləyirdi, bu istedadlı gənc şairin şeirlərini qərəzli tənqidlərdən müdafiə edirdi.

Həmin unudulmaz iki gündə şəxsən mənə ləzzət edən bir hadisə də olub.Atam həmin hadisəni də xatirələrində yazmayıb.Deyir Rəsul müəllim həyətə Mirmehdi Seyidzadə ilə nərd oynayırdı. Digərləri də onların oyununa tamaşa edirdi.Bu vaxt qapımızda bir "VİLLİS" maşını dayandı.Bu Salyan Rayon Partiya komitəsinin I katibinin xidməti maşını idi.Katib də ədəbaz,lovğanın biri.Mən Rəsul müəllimə yavaşıca:

-Rəsul müəllim,Salyanın katibi gəlib- dedim.

Rəsul Rza tövrünü pozmadan və nərd oyununa ara vermədən:

-Gəlib gəlib də...-dedi.

Katib həyətə girdi.Bizə yaxınlaşdı.Rəsul Rza sanki onu görmür.Bütün diqqəti nərdəddir.I katib Rəsul müəllimin ona qarşı laqeydliyini görüb əlini şairə elə təzədə uzatdı ki,Rəsul müəllim onun əlini sıxmaq üçün hökmən ayağa qalxmalı olsun.Rəsul müəllim katibin üzünə baxmadan elə oturmuş halda,bir qədər də köntöy şəkildə əlini katibə uzatdı.Atam deyir bu soyuq görüşmədən katib pərt olsa da,pərtliyini biruzə verməyib,elə ədalət səsə Rəsul müəllimə:

-Şair,Neftçalaya gələn yol Salyandan keçir- dedi- Salyan döngəsi ilə raykomun binası arasındakı məsafə 15-20 addımlıq yoldur.Neftçala ərazi kimi Salyanın tərkibindədir.Demək mən həm də Neftçalanın rəhbəriyəm.Nə olardı ki, Neftçalaya gəlməmişdən,raykoma gələydiz, mənəmlə görüşəydiz.Mən də bilərdim ki, rayonumuza Sizin kimi görkəmli şair gəlib.

Atam deyir ki, katibin bu uzun danışığı Rəsul müəllimi darıxdıran kimi oldu.Katib yenə daha nəşə demək istəyirdi ki,Rəsul müəllim onun sözünü kəsdi:

-Filankəs- dedi- Mən də bilirəm Neftçalaya gələn yol Salyandan keçir.Əgər lazım bilsəydim maşını Salyana, raykoma sürdürürdüm.Əgər raykoma yox, Neftçalaya, İmamverdinin evinə gəlmişəmsə, demək belə lazım bilmişəm.

Atam söyləyirdi ki,həmən gərginliklə,həm də maraqlı onları bu söhbətinə qulaq asırdı.Zərlər Mirmehdi Seyidzadənin əlində idi.Rəsul müəllim sözünü deyib Mirmehdi Seyidzadəyə:

-Zərləri at- dedi.

Deyəsən Rəsul Rzanın katibə dediyi söz Mirmehdi Seyidzadəyə ləzzət eləmişdi.Mirmehdi Seyidzadə xoş ovqatla,tez tez- tez dediyi sözü bir daha təkrar etdi:

-Ay zalım- deyərək zərləri nərdtaxtaya atdı.

Pərt olmuş ədəbaz,lovğa katib elə pərt vəziyyətdə bir neçə dəqiqə də yanımızda dayandı.Sonra da kimsəyə hiss etdirmədən sakitcə şixib getdi.

(Davamı var)